

О. С. Дмишко

Трудова міграція як чинник формування виховного ідеалу в українському суспільстві

Означено особливості міграції та внесок вітчизняних та зарубіжних вчених у її дослідження. Виокремлено сім'ю трудових емігрантів, як похідну проблеми міграції. Розкрито підходи до вивчення сім'ї, її функції та структуру. Зазначено, що сучасна українська сім'я не належно реалізовує свій потенціал внаслідок трудової міграції. Обґрунтовано, що сім'я як основна інституція та першооснова соціального середовища має стати головною ланкою у вихованні дитини як свідомого громадянина.

Ключові слова: міграція, сім'я, дослідження, Україна, виховний ідеал, трудові мігранти, підхід, проблема.

Постановка проблеми. Попри те, що міграція є досить давнє явище, яке споконвіку супроводжує життєдіяльність людини та суспільні процеси, вона залишається однією з актуальних проблем для нашого суспільства та всьому світі. Щорічно зростає кількість осіб, які покидають свої країни. За даними Міжнародної організації праці, на початок ХХІ сторіччя глобальна трудова міграція становить близько 120 млн. осіб, тобто 2,3% світового населення. Україна в цьому контексті є надзвичайно важливою державою, оскільки тут невпинно зростає кількість іммігрантів та міграція за кордон.

Актуальні проблеми четвертої міграційної хвилі, її масштаби, причини та наслідки є дедалі відчутнішими не лише на локальному рівні, де живуть та функціонують самі суб'єкти міграційних процесів, але й на загальнодержавному. По за існуючі універсальні виміри та визначені схеми міграції, які спрацьовують завжди і всюди, сучасні міграційні феномени несуть у собі якісно нові риси і проблеми. Будучи загальнонауковою проблемою, трудова міграція зумовлює нагальну необхідність у розробці й упровадженні комплексної програми щодо її ретельного наукового вивчення фахівцями різних галузей та адекватних дій з боку законодавчої та виконавчої влади.

Міграційний рух народжується не лише з причини поліпшити власний добробут та добробут родини, це надзвичайно складний економічний та геополітичний процес. Прийняття рішення про виїзд за кордон зазвичай передує усвідомлення неможливості реалізувати власну життєву програму у себе на батьківщині. Не маючи змоги вплинути на ситуація у себе вдома,

© О. С. Дмишко, 2013.

людина починає розглядати трудову міграцію як чи не єдиний дієвий механізм реалізації власних соціальних інтересів [26].

Виклад основного матеріалу. Еміграція, з одного боку, несе в собі певні шанси – це можливість запозичити щось нове, позитивне від інших, пізнати новий світ, нову культуру, збагатитись новою культурою, навчитись іншого ставлення до людини, до закону, до держави, забезпечити належний рівень власного добробуту та добробуту своєї родини, а разом з тим і країни. З іншого боку, еміграція – несе в собі також і серію серйозних проблем. Еміграція – це «процес зuboжіння нації, цей феномен призводить до того, що найбільш талановиті та здібні люди покидають власну країну» (Ж. К. Перего). Феномен української еміграції породжує новий соціальний феномен в Україні – це зміна традиційної моделі сім'ї, це зміни в самому суспільстві [12].

Вагомий внесок у дослідження теорії і практики міжнародної трудової міграції зробили В. Євтух, Е. Лібанова, О. Малиновська, О. Позняк, І. Прибиткова; У. Садова, О. Хомра, М. Шульга та ін. З-поміж зарубіжних дослідників відзначимо таких, як П. Бурдю (Франція), Т. Заславська, Ж. Зайончковська, Л. Рибаківський (Росія), Д. Тернер (США), А. Ягельський (Польща) та ін. Роботи цих та інших дослідників висвітлюють широкий спектр складових міграційної проблематики – від мотиваційних чинників міграцій населення до державного управління цими процесами. Однак, незважаючи на істотний внесок перелічених вчених у вивчення проблем та особливостей зовнішньої трудової міграції населення України, недостатньо дослідженими залишаються окремі її аспекти та нові проблеми. Зокрема, щодо вивчення сімей українських трудових мігрантів, то можна помітити практичну відсутність масштабних досліджень, що пов'язано насамперед із відносною новизною теми, яка починає привертати увагу лише з кінця 1990-х років.

Закордонні дослідження різних аспектів сімейного життя трудових мігрантів здійснюється здебільшого в межах транснаціональної сім'ї. Дещо менше досліджень стосуються дітей транснаціональних мігрантів. Серед іноземних дослідників, чії праці частково чи повністю пов'язані із сімейною проблематикою українських трудових мігрантів, варто відзначити Ф. Віанелло, Б. Хайдінгер, М. Свайнер, М. Кіндлер (M. Kindler), Е. Кемпінську (E. Kempinska), А. Гурні (A. Górný) та Дж. Дікінсон (J. A. Dickinson). Ф. Віанелло наголошує на величезній значимості досвіду материнства для українських мігранток в Італії. Для них це є найсильнішим виправданням трудової міграції. Водночас вживана риторика самопожертвування є свого роду алібі, що приховує процеси емансипації

на час перебування за кордоном [28]. Б. Хайдінгер вивчає транснаціональні домогосподарства на основі досвіду перебування українських мігранток в Австрії. Жінки, які працюють там у домашньому секторі, є учасницями трьох взаємопов'язаних домогосподарських просторів: австрійські домогосподарства, де вони працюють; трансформовані домогосподарства в Україні і нові міжнаціональні домогосподарства, які вони утворюють з іншими мігрантами [34]. М. Кіндлер досліджує стратегії подолання ризиків мігрантами на прикладі досвіду українок, які працюють у Польщі [36-37]. А. Гурни і Е. Кемпінська за допомогою кількісних та якісних методик вивчають досвід сучасних міжнаціональних польсько-українських сімей [32-33]. Дж. Дікінсон вивчає взаємозв'язок гендеру, праці й економічних перебудов на прикладі Закарпатського села. Вона розглядає специфіку міграційного досвіду та гендерного розподілу домашньої й професійної праці з позиції досвіду і чоловіків, і жінок, а також вплив трудової міграції на сімейні стосунки особистостей [29; 4].

У більшості вітчизняних праць тематика сімей українських трудових мігрантів іде як доповнююча. Проблеми сім'ї як соціального інституту розглядаються у працях А. І. Антонова, Т. В. Андреевої, Т. А. Гурко, А. Г. Харчева та інших. Сімейне неблагополуччя, її дезадаптацію вивчали М. А. Галагузова, А. Й. Капська, Н. Ю. Максимова, В. В. Солодовніков, С. В. Толстоухова. Особливості життєдіяльності дистантної сім'ї та її вплив на особистість підлітка розглядаються у працях А. А. Акмалова, В. М. Капіцина, Д. І. Пенішкевича, Я. М. Раєвської, В. С. Торохтія. Аспекти емоційно-вольової сфери підлітків із сімей трудових мігрантів вивчали Т. О. Гаврилова, В. С. Мухіна, А. М. Прихожан. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів висвітлюється у працях Н. В. Гордіно, А. Ю. Ізотової, І. В. Стародубцевої, І. М. Трубавіної. Загальні теоретичні положення соціальної роботи з сім'ями трудових мігрантів розглядається в роботах І. Г. Зайнишева, П. Д. Павленка, Є. І. Холостової [14].

Деяку інформацію про сім'ї трудових мігрантів можна отримати з двох монографій, ґрунтованих на соціологічних дослідженнях у м. Києві, м. Чернівцях та в селі Прилбичі [15], [36]. Також варто звернути увагу на публікації таких авторів, як І. Прибиткова [16], [17], [18], О. Малиновська [38], М. Шульга [27], М. Чумало [25], В. Сусак [24], М. Керик [35], О. Федяк [30], [31], де заторкуються деякі аспекти функціонування сімей трудових мігрантів. На стику соціальної психології та соціальної педагогіки працюють такі вітчизняні дослідники, як В. Рюль [21], Г. Католик [10], О. Сидоренко [22], Ю. Гаврилук [6], Л. Ковальчук [13]. Запитання, що

спрямовані на дослідження основних характеристик міграційних процесів в Україні, закладено і в запитальник при проведенні загальноукраїнського соціологічного моніторингу Інститутом НАН України [8]. В найбільш масштабному кількісному дослідженні зовнішньої трудової міграції українців, окрім соціально-демографічних характеристик мігрантів і з'ясування впливу міграції на добробут домогосподарств, також є запитання про оцінку впливу перебування за кордоном на сімейні стосунки [9]. Монографія «Проблеми дітей трудових мігрантів: аналіз ситуації», що була опублікована у 2006 р., повністю присвячена одному із сімейних аспектів у контексті досвіду трудової міграції. Автори вивчали вплив від'їзду батьків на психоемоційний стан і поведінку їхніх дітей, а також скоєння ними вчинків девіантного характеру. За допомогою напівструктурованого інтерв'ю опитували дітей трудових мігрантів, їхнє найближче соціальне оточення [19, с. 4-5]. Серед нечисленних публікацій, що присвячені безпосередньо сімейним стосункам трудових мігрантів, варто звернути увагу на статтю О. Ярової про трудову міграцію українок в Італії та вплив міграції на їхні сім'ї [41]. Автор провела якісне дослідження, опитавши жінок, які працюють в Італії, зробила декілька інтерв'ю в Україні з чоловіками, чії дружини працюють в Італії, а також з дітьми в цих сім'ях. Дослідження підтвердило негативні впливи відсутності матерів для дітей. Останні часто відчують емоційний дискомфорт від розлучення з матір'ю й брак любові та схвалення своєї поведінки. А. Толстокорова виокремлює чотири функції сім'ї: репродуктивну; соціалізацій, виховання й здійснення соціального контролю; економічну і споживачську; рекреативну та захисну функції. В контексті цих чотирьох функцій вона розглядає життєдіяльність сімей мігрантів. Її дослідження ґрунтуються на вторинному аналізі даних [40; 4].

Огляд обраних досліджень, присвячених питанням сімей трудових мігрантів, дає можливість говорити про те, що ряд аспектів самої проблеми, методів, підходів до її вивчення, напрямків та способів практичної допомоги залишилися поза увагою дослідників. Зокрема, у деяких представлених дослідженнях: запропоновано широке панорамне бачення сімей українських трудових мігрантів, з одночасним хаотичним накладанням різновекторних проблем й однозначним трактування низки фактів; не враховано стадії становлення сім'ї, її структуру та більшість функцій, які на неї покладені; не належно обґрунтовано групи досліджуваних, з врахуванням гендерних відмінностей батьків-мігрантів та їх дітей, вікових особливостей одних та других, термінів міграції батьків; недостатньо широко застосовані як загальнонаукові так і спеціальні методи (лонгитюд, надійні, валідні та адаптовані психодіагностичні тести,

методики, опитувальники), що унеможливує об'єктивність результатів емпіричних досліджень, їх динамічність та належне статистичне обґрунтування; недостатньо витриманий алгоритм самого проведення наукового дослідження проблеми та належно застосовано морально-етичні принципи провадження дослідження на людині.

Трудова міграція – це складний процес, на який впливають як внутрішні психологічні чинники його учасників так і зовнішні соціально-психологічні чинники. Міграція – це система, в яку залучено індивіда, особистість, сім'ю, родину, суспільство, і яка потребує комплексного вивчення, з конструктивним використанням надбань представників різних наукових і практичних галузей, їх належним веаємодоповненням.

Розглядаючи сім'ю трудових мігрантів як похідну міграції, зупинимося на деяких підходах до її вивчення. Особистісний підхід у розгляді сім'ї допомагає кожному її члену усвідомити себе, виявити і розкрити власні можливості, ставлення до себе як до суб'єкта виховної взаємодії. Згідно системного та соціально-психологічного підходів, сім'я – мала соціальна група людей, що заснована на шлюбі та (чи) кровній спорідненості і функціонує на основі спільного побуту, матеріальної і моральної взаємодопомоги. Сім'я є першоосновою суспільства, тим соціумом, у якому найбільшою мірою виявляються індивідуальні особливості кожного із батьків, їхніх дітей, інших членів родини, реалізуються потреби, формується поведінка і розвиток особистості, тобто відбувається самопізнання, самоактуалізація та соціалізація її членів. Саме ці фактори істотно впливають на зміст виховання особистості дитини і педагогічну культуру батьків, визначають певні її тенденції. З позиції динамічного та диференційного підходів, сім'я є динамічною, диференційованою соціальною структурою, яка змінюється шляхом збільшення або зменшення кількості її членів, проходить різні етапи становлення і розвитку, вдосконалюється в міру виконання своїх функцій, збагачує зміст життєдіяльності та досвід виховання і робить свій внесок у скарбницю матеріальних та духовних цінностей народу. М. Бердяєв писав, що «Сім'я пов'язана з соціальною повсякденністю і підпорядкована її законам» [2, с. 207].

Психолого-педагогічний підхід допомагає розглянути сім'ю і як середовище, що впливає на дитину, і як суб'єкта виховного процесу. Її сукупні виховні можливості зумовлені різними чинниками, в тому числі: готовністю батьків до виховання дитини, рівнем загальної та педагогічної культури, можливостями їх реалізації (зокрема матеріальні та побутові умови, структура і тип сім'ї, наявність вільного часу, форма його проведення, сімейна субкультура тощо), характером взаємостосунків

і ступенем взаємоузгодженості батьків у питаннях виховання, їхніми індивідуальними особливостями – темпераментом, моральними якостями, комунікативними здібностями, станом здоров'я, віком, а, отже, й загальним та власним досвідом виховання дітей, ціннісними орієнтаціями та їх ієрархією. З погляду на означене вище, саме ці аспекти є визначальними, що до формування і розробки змісту культури батьків, виховання дітей. Одноєю з головних тенденцій виховання дітей у сім'ї все відчутніше виступає зміст. Зміст виховання відображає спеціально утворену систему благотворних впливів батьків на дітей з метою виховання у них бажаних якостей, які є основою підготовки до життя, засвоєння позитивного досвіду попередніх поколінь та вироблення нових підходів до подальшого розвитку суспільства і суспільних стосунків на ґрунті національної і вселюдської гуманістичної культури. Змістом виховання дітей в сучасній українській родині має стати інтегрована національна та загальнолюдська гуманістична культура мирного життя людей в інтерконтинентальному просторі. Зміст виховання має відображати й утверджувати в свідомості і діяльності людини найвищі національні та загальнолюдські духовні, гуманістичні, морально-етичні, естетичні, фізичні, громадянські і трудові ціннісні орієнтації та практичну діяльність сучасної української сім'ї в умовах становлення й утвердження національної педагогіки та освіти. Зміст виховання дітей у сім'ї має сприяти збереженню духовних і культурних цінностей народу, його внутрішніх і зовнішніх ознак – свідомості і самосвідомості, ставлення до сім'ї, праці, громадянства та взаємодії з іншими державами і народами. У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговують тенденції формування змісту виховання. Визначення тенденцій виховання за змістом сьгодні є надзвичайно проблематичним саме у сім'ях трудових мігрантів.

Розглядаючи сім'ю з позиції діяльнісного підходу, слід наголосити саме на таких її функціях – особливих формах життєдіяльності, пов'язаних із задоволенням потреб [5]:

- економічна, що спрямована здебільшого на забезпечення матеріальних, господарсько-побутових потреб;
- регулятивна, що полягає в регулюванні стосунків між членами сім'ї на основі моральних норм через первинний соціальний контроль, реалізацію особистого авторитету і влади;
- репродуктивна, що спрямована на народження дітей і продовження людського роду;
- сексуальна, що передбачає реалізацію сексуальних стосунків подружжя, досягнення ними сексуального задоволення;

- виховна, що реалізується у трьох аспектах – первинна соціалізація дитини, постійний вплив дітей на їхніх батьків, а також систематичний виховний вплив сімейної групи на кожного свого члена;
- комунікативна, що задовольняє потреби членів сім'ї у спілкуванні і взаємодії один з одним і соціумом, багато в чому визначаючи характер сприйняття останнього;
- рекреативна, що передбачає організацію дозвілля і відпочинку;
- психотерапевтична, що реалізується у двох аспектах – «прогладжування» (ласка й увага один до одного) і «резонування» (розуміння і допомога один одному в оцінюванні позицій зважливих проблем, підтримування іншого в його самореалізації й особистісному розвитку).

Важливою характеристикою сім'ї є її структура – склад і кількість членів сім'ї, а також система сімейних взаємин, що включає стосунки спорідненості, влади й авторитету, зв'язки горизонтальні (чоловік-дружина) і вертикальні (батьки-діти), рольову взаємодію як сукупність установок, норм і зразків поведінки, що характеризують одних членів сім'ї в їхньому ставленні до інших її членів. У структурі сім'ї розрізняють структуру сімейних ролей, сімейні підсистеми і межі між ними, що є своєрідними механізмами, за допомогою яких сім'ї виконують свої функції.

Структура сімейних ролей диктує членам сім'ї, що, коли й у якій послідовності вони мають робити, вступаючи у взаємовідносини. Повторювані взаємодії зумовлюють стандарти взаємодій, які, у свою чергу, визначають, з ким і як взаємодіяти. Так, роль матері передбачає насамперед виховання дітей. Стандарти взаємодій (норми) регламентують її поведінку, тобто коли заохочувати або коли карати дитину. Якщо мати погано виконує свою роль, порушує норми взаємодій, це тягне за собою соціальні санкції – зовнішні (осудження оточуючих) або внутрішні (коли мати відчуває, що не любить дитину і картає себе за це).

Сімейні підсистеми – це диференційована сукупність сімейних ролей, що передбачає вибіркове виконання сімейних функцій. У кожній сімейній підсистемі існують певні правила, які визначають, хто і як виконує сімейні функції, тобто зовнішні (сімейні) та внутрішні (індивідуальні) межі сім'ї. У подружній підсистемі розрізняють чотири основні подружні ролі – «сексуальний партнер», «друг», «опікун», «захисник», під час виконання яких реалізуються відповідні потреби: сексуальні, побутові, потреби в емоційному зв'язку, теплих стосунках, опіці. При цьому характер подружніх стосунків багато в чому визначається взаємодоповнюваністю цих ролей (наприклад, якщо в одного з партнерів сильно виражена потреба

в захисті, інший має відігравати роль захисника для задоволення цієї потреби).

Слід зазначити, що маючи величезний потенціал, сучасна українська сім'я не реалізовує його сповна. Порушується структура сім'ї, не виконуються належним чином ті функції сім'ї, які на неї покладені. Це залежить від багатьох чинників суспільного, економічного життя, позначених як позитивними, так і негативними тенденціями. Актуальною дана проблема є для сімей українських трудових емігрантів. Адже, так склалось культурно та історично, що в Україні велику роль у формуванні міцних традицій сімейного виховання відводилось сім'ї, яка проходила свій розвиток від матріархальної до патріархальної – традиційних типів сім'ї, до дітоцентричної – сучасної. Формування людини, що лежить в основі українських традицій, це виховання особистості здорової душею і тілом, розумної, моральної, релігійної, духовно самостійної та ініціативної, працелюбної, творчо ініціативної і гуманної, людини культурної, національно свідомої, захисника національних інтересів і патріота, активного громадського діяча і хорошого сім'янина. Виховний ідеал – це набуття особистістю психологічних особливостей, завдяки яким вона перебуває у гармонії із самою собою та світом. Виховний ідеал став відображенням тих соціальних та психологічних особливостей українського народу, що об'єднує уявний образ досконалої особистості, яка покликана служити суспільству, відображати його інтереси та прагнення. Ідеал виховання зазнавав змін і становлення традицій, що мало під собою підґрунтя соціальних змін в історії України, міграційного руху зокрема.

Висновки. Отже, виходячи з теоретичних обґрунтувань, можна зробити наступні висновки: сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини як свідомого громадянина, забезпечити їй належні матеріальні та психологічні умови для фізичного, морального й духовного розвитку. Разом з тим, вона і сама потребує як матеріальної, так і психологічної та культурологічної допомоги. Певною мірою її мають надавати державні установи та організації, заклади освіти і культури, громадські організації, але вони є недостатніми для вирішення соціально-психологічних проблем сім'ї [7].

Теоретичні дослідження, вивчення практики засвідчують, що процеси міграції населення в сучасних умовах не сприяють засвоєнню моральних і етичних цінностей народу, а відокремлення батьків від родини веде до втрати кращих традицій, досвіду виховання дітей батьками. Ці втрати мали б значною мірою компенсуватися організацією психологічної просвіти

батьків (лекції, семінари, бесіди, психологічні консультації, тренінги, повідомлення та програми у ЗМІ тощо) та психологічного супроводу всіх членів сім'ї мігрантів.

Тенденція нинішнього суспільства повинна бути скерована на формування цілісної системи особистості. Основна роль у цьому процесі відводиться й надалі сім'ї, як основній інституції та першооснові соціального середовища. Виховання особистості мають базуватися на свідомості і самосвідомості бережному ставленні до духовних і культурних цінностей народу, до сім'ї, праці та громадянства.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва Т. М. Семья / Т. М. Афанасьєва. – К. : Рад. шк, 1986. – 150 с.
2. Бердяев Н. А. О назначении человека / Н.А. Бердяев. – М. : Республика, 1992. – 254 с.
3. Бейкер К. Теория семейных систем М. Боуэна / Катарина Г. Бейкер // Вопросы психологии. – 1991. – №6. – С. 155-164.
4. Володько В. Огляд вибраних досліджень, присвячених питанням сім'ї та сімейних ролей трудових мігрантів у сучасному соціологічному дискурсі / В. Володько // Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання : міжнародна науково-практична конференція. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2012. – 146 с.
5. Газман Л. Я. Социально-психологические исследования семьи: проблемы и перспективы / Л. Я. Газман, Ю. Е. Алешина // Вести. МГУ. – 1985. – №4. – С. 10-20. – Сер.14. Психология.
6. Гаврилюк Ю. П. Діти трудових мігрантів: психоемоційні та адаптаційні труднощі / Ю. П. Гаврилюк // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2008. – №1 – С. 170-171.
7. Гайдучський А. П. Характерні риси української трудової міграції / А. П. Гайдучський // Економіка та держава. – 2007. – №9. – С. 88-92.
8. Головаха Є. Українське суспільство 1992–2008: соціологічний моніторинг // Є. Головаха, Н. Паніна. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2008. – 85 с.
9. Зовнішня трудова міграція населення України: звіт / заг. ред. Укр. центр соц. реформ, Держ. ком. статистики України. – К., 2009. – Режим доступу до даних : <http://www.openukraine.org/ua/programs/migration/researchprogram>.
10. Католик Г. З досвіду психотерапевтичної роботи з дітьми трудових емігрантів / Г. Католик // Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу / під. ред. І. Маркова. – Львів : Компанія «Манускрипт», 2005. – С. 179-181.
11. Ковалев С. В. Психология современной семьи / С. В. Ковалев. – М. : Просвещение, 1988. – 456 с.
12. Ковальська С. Транснаціональні сім'ї. Драма матерів на відстані / С. Ковальська // Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової

- еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання : міжнародна науково-практична конференція. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2012. – 209 с.
13. Ковальчук Л. Г. Діти трудових мігрантів / Л. Г. Ковальчук // Соціальний педагог. – 2008. – №3(15) – С. 56-59.
 14. Песоцька О. Соціальна робота з дітьми трудових мігрантів та членами їх сімей / О. Песоцька // Міжнародна науково-практична конференція «Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання». – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2012. – 319 с.
 15. Пирожков С. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегії / С. Пирожков, О. Малиновська, Н. Марченко. – К. : Академпрес, 1997. – 128 с.
 16. Прибиткова І. Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя / І. Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – № 4. – С. 156-167
 17. Прибиткова І. Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя / І. Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – №1. – С. 109-124.
 18. Прибыткова И. Трудовые мигранты в украинском обществе / И. Прибуткова // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. праць. – Х. : Вид. центр Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2002. – С. 363-370.
 19. Проблеми дітей трудових мігрантів: аналіз ситуації / заг. ред. К. Б. Левченко. – К. : ТОВ «Агентство Україна», 2006 – 74 с.
 20. Психологічна допомога сім'ї : посібн. ; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : Вид-во Ін-ту соціології НАН України, 1988. – 148 с.
 21. Рюль В. Життєві труднощі як механізм гальмування соціалізації дітей транскордонних трудових мігрантів (на прикладі Закарпатської області) / В. Рюль // Соціальна психологія. – 2010. – №1. – С. 142-151.
 22. Сидоренко О. До питання про ціну за ідентичність / О. Сидоренко // Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу / під. ред. І. Маркова. – Львів : Компанія «Манускрипт», 2005. – С. 67-71.
 23. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання / М. Г. Стельмахович. – Івано-Франківськ, 1996. – 354 с.
 24. Сусак В. Українські гостьові робітники та іммігранти в Португалії (1997-2002 рр.) / В. Сусак // Українці в сучасному світі. Конференція українських випускників програм наукового стажування у США, Ялта, 12-15 вересня 2002 р. – К. : Стилос, 2003. – С. 194-207.
 25. Чумало М. Українські жінки на заробітках в Італії / М. Чумало // Українська трудова міграція у контексті змін сучасного світу / під. ред. І. Маркова. – Львів : Компанія «Манускрипт», 2005. – С. 78-89.

26. Щербаніц В. Соціально-психологічні аспекти соціалізації дітей – членів транснаціональних сімей / В. Щербаніц // Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання : Міжнародна науково-практична конференція. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2012 – 453 с.
27. Шульга Н. Великое переселение: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты / Н. Шульга. – К. : И-т социологии НАН Украины, 2002. – 700 с.
28. Vianello F.A. Suspended migrants. Return migration to the Ukraine / F.A. Vianello // Central and Eastern European sociology workshop: «Social inequalities and migration in postcommunist societies» – Poznao, 21-22 September 2009, Poland. – (Unpublished paper for conference).
29. Dickinson J.A. Gender, Work and Economic Restructuring in a Transcarpathia (Ukraine) Village / J.A. Dickinson // Nationalities Papers. – 2005. – Vol. 33(3). – P. 387-401.
30. Fedyuk O. Death in the life of ukrainian labor migrants in Italy / O. Fedyuk // Multicultural Centre of Prague. – 27.03.2009 – Режим доступу: <http://www.migrationonline.cz/e-library/x=2162690>
31. Fedyuk O. Ukrainian labour migrants: visibility through stereotypes [Електронний ресурс] / O. Fedyuk // Multicultural Centre of Prague. – 4.04.2006 – Режим доступу: http://aa.ecn.cz/img_upload/3bfc4ddc48d13ae0415c78ceae108bf5/OFedyuk_Ukrainian_Labour_Migrants_1.pdf
32. Górný A. Life between two countries – the case of Polish– Ukrainian marriages / A. Górný, E. Kęmpinska // International migration. A multidimensional analysis / [ed. by K. Slany] – Cracow: AGN University of science and technology press, 2005 – P. 155-187.
33. Górný A. Małżeostwa mieszane w migracji z Ukrainy do Polski / A. Górný, E. Kęmpinska // Przegląd Połonijsny. Kwartalnik. – 2005. – z. 3(117). – S. 59-75.
34. Haidinger B. Contingencies among households: gendered division of labour and transnational household organization – the case of ukrainians in Austria / B. Haidinger // Migration and domestic work. A european perspective on a global theme / [ed. by H. Lutz]. – Padstow, Cornwall: Ashgate, 2009. – P. 127-142.
35. Keryk M. Labour migrant: our savior or betrayer. Ukrainian discussion concerning labour migration / M. Keryk // Multicultural Centre of Prague. – 17.09.2004. – Режим доступу : http://www.migrationonline.cz/article_f.shtmlx=200479
36. Kindler M. Risk and risk strategies in migration: Ukrainian domestic workers in Poland / M. Kindler // Migration and domestic work. A european perspective on a global theme / [ed. by H. Lutz]. – Padstow, Cornwall: Ashgate, 2009. – P. 145-159.
37. Kindler M. Irregular migration in Central and Eastern Europe: the case of ukrainian workers in Poland Електронний ресурс / M. Kindler // Conference «Irregular migration – research, policy and practice». – Oxford, 7–8 July, England – (Unpublished paper for conference)
38. Malynovska O. International labour migration from Ukraine: the last ten years / O. Malynovska // New waves: migration from Eastern to Southern Europe / [ed.

by M.I. Baganha, M. L. Fonseca]. – Lisbon: Luco- American Foundation, 2004. – P. 11-22.

39. Pirozhkov S. Foreign labour migration in Ukraine: socioeconomic aspect / S. Pirozhkov, O. Malinovskaya, A. Homra. – К.: NISC, 2003 – 134 p.
40. Tolstokorova A. Effect of external labour migration on Ukrainian family: «poisoned gift» or «dream realized». Електронний ресурс / A. Tolstokorova // International conference «New migration dynamics: regular and irregular activities on the european labour market». – Nice, 6-8 December 2007, France.
41. Yarova O. The migration of ukrainian women to Italy and the impact on their family in Ukraine / O. Yarova // Migration processes in Central and Eastern Europe: unpacking the diversity / [ed. by A. Szczepanikova, M. Čaněk, J. Grill]. – Prague: Multicultural Centre of Prague, 2006. – P. 38-40.

Дмишко А.С. Трудовая миграция как фактор формирования воспитательного идеала в украинском обществе.

Определены особенности миграции и вклад отечественных и зарубежных ученых в ее исследование. Выделено семью трудовых эмигрантов, как производную проблемы миграции. Раскрыты подходы к изучению семьи, ее функции и структуру. Отмечено, что современная украинская семья не должным реализует свой потенциал в результате трудовой миграции. Обосновано, что семья как основная организация и первооснова социальной среды должна стать главным звеном в воспитании ребенка как сознательного гражданина.

Ключевые слова: миграция, семья, исследования, Украина, воспитательный идеал, трудовые мигранты, подход, проблема.

Dmyshko O.S. Labour Migration as a Factor in the Formation of Educational Ideal in Ukrainian Society.

Determined basic features of migration and the contribution of domestic and foreign scientists in its research. Author determined family labor immigrants as the original migration issues. Solved approaches to the study of the family, its function and structure. It is noted that the current Ukrainian family did not properly implementing its potential as a result of migration. Proved that the family as the basic institution and the very foundation of the social environment has become a major element in the education of the child as a conscious citizen. Key words: migration, family, research, Ukraine, educational ideal, migrant workers approach the problem.